

SZELLEMI TÁGASSÁG

Amiben benne élünk, legyen az család, intézmény, vallás, társaság, akármilyen rendszerint inkább csak a jótulajdonságait, előnyeit, érdekeit látjuk és ezeket vetítjük magunkba és magunkból. Viszont a kívülálló inkább a fogyatkozásokat, a hátrányokat, az egyoldalúságokat, a hibákat látja; ezek zavarják őt és ezeket támadja, tartja szem előtt. Mindkét magatartás egyoldalú és nem külön-külön, hanem inkább együtt van, bizonyos értelemben, igazuk.

Jó ismerni az ellenfelek véleményét, kritikáját, mert tanulhatunk belőle és javíthatunk. Tudnunk kell azonban azt is, hogy ahol ember és emberi van, és hol ne lenne, ott fogyatékoság is mindig van és egyoldalúság is. Nagyon jól kell ismernünk azt, annak a lényegét, amiről kritikát mondunk, amit kifogásolunk, mert különben könnyen zsákutcába futunk a bírálatunkkal, egész felfogásunkkal róla. Hiába puffogatjuk el puska-porunkat, mert amikor azt hisszük, hogy a lényegét fogtuk meg a dolognak, csak egy-egy kinövés ellen hadakozunk. Ami ellen bizonyára hadakoznak a józanok és helyesen-látók, belülről is.

Akinek a mondanivalója, vagy az, amit képvisel, a nagy nyilvánosságnak szól, annak el kell tudnia viselni a nyilvánosság bírálatait is. Higgadtan és nyugodtan. Arra is el lehetünk készülvé, hogy ahány ember, annyi vélemény. Mint az egyszeri mesében, amely a szegény emberről, fiáról és a számról szól. Amikor kímélték a számarat, ez volt a kifogás. Amikor mindketten felültek rá, ez volt a kifogás. Amikor csak a fiát ültette fel, ez volt: hogyan tűrheti a fiatal, hogy az öreg gyalog megy mellette. Végül már ők ketten vették a nyakukba és vitték a számarat: akkor meg ezért nevték ki őket.

De még az is tény, hogy aki a miénktől eltérő egészen más világnézeti alapon áll, az sokban és sokszor egészen más alapprincípiumok szerint ítél. És minél erősebb valakinek a meggyőződése, annál kevésbé tud beleilleszkedni a másikkak gondolat- és érzésvilágába. S annál több erő is kell neki a türelemhez, mert annál inkább azon szeretne lenni, hogy mindenki arra az igazságra jusson el, amit ő hisz, lát és vall. Sokoldalú mindez. És mégsem szabad e sokoldalúságban energiánkat és határozottságunkat elveszítünk, mondván, hogy hiszen alapjábanvéve minden mindegy. Mert nem mindegy.

Az isteni igazságok is nagyon sokoldalúak és gazdagok. Az evangéliumi igazságok is ilyenek. Emberekre vannak azonban bízva. S az ember nagyon hajlamos azt az arcukat látni, ami neki hasznos. Hajlamos el is torzítani őket, önzésből, egyoldalúságból, a maga hasznára. Nyilván voltak olyanok, egyháziak között is jócskán, és minden időben, akik csak érdekből voltak „vallásosak”, akik azért hirdették, hogy a föld siralomvölgye, hogy mások ne törekedjenek földi javakra, elégedjenek meg azzal, ami éppen jut nekik, hogy a többi nekik, a „beati prossidentes”-nek, a boldog birtokban-lévőknek jusson és az övék maradhasson. Nyilván nem kis számmal voltak ilyenek, akik azért hivatkoztak a „túlvilági boldogságra”, hogy az evilági boldogságból, boldogulásból minél több jusson nekik, éppen nekik és ne másoknak. És nyilván olyanok is voltak és nem is kevesen, akik az ilyesmit meg-nem-értésből, túlzásból, egyoldalúságból hirdették és tették. És nyilván olyanok sem kevesen voltak, akik ezt ostobaságból cselekedték.

Torz-tükrörbe nézzen azonban az, aki csak ebbe a tükrörbe nézne. S az emberek nem szeretnek torz-tükrörbe sokáig nézni. Észreveszik. Nem a kilengések, egyoldalúságok és fogyatkozások tartanak fenn egy eszmérendszer, egy hitrendszer sem, hanem az értékei. Nyilván nem a stiliták, az oszlopokon álló remeték, vagy a barlangokba befalazott vezeklők jelentik a kereszténységet, ha hajtasok is voltak évezredek törzsen. Lehet, hogy szentek voltak, vagy azok lettek. De bizonyára voltak közöttük olyanok is, akik csak feltűnni akartak, vagy ingyenélők voltak. De még az igazi szentek is inkább „admirandi, sed non imitandi”: csodálatra méltók inkább, de nem követésre: a mindennapi ember számára. Akinek adatik, az érti meg. Például a testi tisztaság fogalma is más volt évszázadokkal ezelőtt. Nemcsak az ilyenek nem tisztádkodtak, de nem tisztádkodtak a királyok sem. El sem akarja az ember hinni a leltárakat, a feljegyzéseket a fehérművek csekély-számáról, a tetűvakarókat és egyebeket. De még én is ismertem olyan öregembert, aki a fürdést egészségtelennek tartotta.

Minden érték a miénk is

Tiszta, edzett, kulturált, ép testben ép lelket hordozó ember, aki ki nyúl a csillagok után, a mindenség után: lehet hívó ember is és nem hívó ember is, de mindenesetre: ez az igazi ember. Az életigenlő, a cselekvő, az alkotó, a gondolkodó, a jelent és jövőt teremtő, a reményt és bizalmat hordozó, az egymást megbecsülő és segítő, az egymással békességben, testvériségben, szeretetben és barátságban élő ember az igazi ember, a jövő embere. Lehet hívó is és lehet nem hívó is, de ember legyen a talpán. Hitünk között és eközött az emberideál között semmiféle ellentét nincsen. Ezt az ideált nyilván nem mindenki fogja elérni, sem itt, sem ott, de mégis: ez az ideál. Szép, nemes, magas, magas ideál. De az ideálnak ilyennek kell lennie, hogy húzza felfelé, magával és magához, az embert.

Minden, ami a természet rendjében érték, a miénk is. Az egészséges és igazi hit, a teljes hit tudja, hogy a természet és annak minden értéke, az élet és a világ, a föld és a mindenség benne van a teremtő Isten akaratában. „Növekedjétek és sokasodjatok, és töltsétek be a földet, és hajtasátok azt uralmatok alá” (*Gen.* 1, 28). „Ti olyan tökéletesek legyetek tehát, mint mennyei Atyátok” (*Mt.* 5, 48). „Hiszen Isten maga műveli bennetek jóakarata szerint a szándékot meg a végrehajtást is” (*Fil.* 2, 13).

Ennek a „tökéletesség”-nek a fogalma is másként és másként néz ki a századok folyamán. Ugyanaz az igazság is másként tükröződik különböző korok embereinek lelkében és életében. Anélkül, hogy a lényege megváltozott volna, vagy megváltoznék. Csak a látószöge, a ruhája, az összhangja más. Ahogyan más az ember is a századokban. Anélkül, hogy lényege, embersége, az, ami emberré teszi, megváltozott volna. Sokmindentől függ ez. Sokminden befolyásolja ezt. Befolyásolja a korszellem, a gazdasági, társadalmi, politikai berendezkedések, a kultúra, a civilizáció, a technika, a műveltség tartalma, az életet vezető eszmék, a család, az iskola, a televízió, az újságok, a rádió, a mozik, a sport stb. stb. Ugyanaz a hit másként tükröződik egy egyszerű, primitív emberben és másként egy hívó nagy tudósban. Mégis: mindkettő hit. Sőt, lényegében ugyanaz a hit. Sőt, még tovább is mehetünk, intenzitása sincs ilyen vagy olyan emberhez kötve.

Korunk dinamikus kor. A technika forradalmának kora. A társadalmi forradalom kora. Tudományos kor. A tudomány tekintélyének és életszolgálatának kora. Olyan kor, mely nemcsak megismerni akarja a

földet és a világot, hanem azt alakítani is akarja. Folyton tökéletesíteni és jobbítani, mindig alkalmasabbá tenni az ember és az ember élete számára. S nekünk egyik vonásától sem kell félnünk. Mindenik vonása a miénk, hívő embereké is lehet. Legfeljebb mi részben, vagy sokszor nagyrészt, másként motiválunk. Más egységbe és rendbe foglaljuk lelkileg az eredményeket. De ezeket az életben, az élet szolgálatára, szépítésére mi is éppennyi felhasználjuk és élünk velük. Boldogan és felszabadult lélekkel.

Minden meggyőződés, világnézet, világkép nagyon sok elemből, színből, erőből tevődik össze. Nem lezárt egészen sohasem. Ha biztos és szilárd, akkor megvannak benne, mint vastraverzek, a tartó, az alap gondolatok, az iránygondolatok és eszmék. Minden világnézethez hit is kell. Hinnünk kell benne. A hit teszi a gondolatot, az eszmét eszménnyé. Olyan erővé is egyúttal, mely megmozgat, munkára, küzdelemre, áldozatra, nélkülözésre, kitartásra; és minden körülmények között állandó, hajlíthatatlan, és mégis: taktikában, a lehetséges elvi határig, rugalmas következetességre inspirál. Az eszmény nemcsak az értelem dolga, hanem az érzelemé és akaraté is. Lelkesednem és lelkesítenem kell tudni érte. És akarnom és másokkal is akartatni kell tudnom: valósításának érdekében.

Világképet ad a meggyőződés is, a hit is, a tudomány is. A tudomány feladata: megismerni a tényeket, a bennük megnyilatkozó törvényszerűségeket. Nem öncélként, hanem azért, hogy azokat az ember szolgálatába tudjuk állítani. Tudni jó. Tudni hasznos. Tudni gazdagság. A tudás hatalom. A tudás és a vallásos hit között sincs ellentét, a mi meggyőződésünk átértett és minden mélységében megélt sokoldalúsága szerint. Az értelem és az értelemnek minden dolgai is a teremtő Isten akaratából vannak. Isten nem azért adja a képességeket, hogy azok berozsdásodjanak. Felelősség alatt állunk, hogy képességeinket, így az értelmünket is, maximálisan foglalkoztassuk és kihasználjuk. Mindig többet és többet megismerni a természetből, a világból, az életből: És mindig jobban és mindig gazdagabban. A tudás fényénél elmenni mindaddig, ameddig csak tudunk. És ma már messzire tudunk. Ahol a tudás véget ér — és ki tudja, hogy hol ér véget, hiszen határai folyton tágulnak — ott vezet tovább a vallásos hit világossága minket. Akiknek megadatott a kegyelmé ennek. Akik akarják, kérik, vágyják ezt.

Az Isten nem valahol létező és elhatárolt valaki, a térnek és az időnek egy-egy pontján. „Benne élünk, mozgunk és vagyunk” (Ap. csel. 17, 28). Naiv dolog Őt is, vagy az Ő országát úgy elképzelni, hogy az valamelyik csillagon van, vagy valahol a csillagok között és egyszerűen csak bele-ütközünk. Illetőleg, ha nem ütközünk bele, akkor nincs is. Mi hiszünk a személyes, teremtő Isten létezésében. És hiszünk a halhatatlan lélekben, amit az ember hordoz s amit az Isten teremtett és hazavár. Az Isten azonban nem csócsál bele mindent az ember szájába készen. Azért adta az értelmet az embernek, hogy rájöjjön a dolgok titkára. Arra is, hogy hogyan lett az ő teste. Minél mélyebben hatol be az emberi értelem a dolgokba, az anyagba, annál csodálatosabb annak a gazdagsága, hullámzása, elszellemiesedése.

Hogy az anyag öröktől fogva való-e, hogy a mozgás örök-e, hogy az anyag végtelen-e, hogy az anyagnak legintelligensebb mozgáshulláma-e az ember maga, az ember élete: ki tudna erre ma, tisztán a tudomány fényénél, mindenben, végleges és precíz választ adni? Vegyük csak elő a világegyetem sok-sok problémáját.

Szédületes méretek

A világegyetem égitestei nem egyenletesen helyezkednek el a térben. Különálló szigetekben tömörülnek. A csillagoknak egy-egy ilyen rendszere a galaktika. A mi naprendszerünk a Tejútrendszer egyik tagja. Ez a Tejút-galaktika derült először halovány, szabálytalan sávként vonul át számos ismert csillagképen. Kerek számban vagy 100.000 millió csillag van benne és a fénynek 100.000 évre van szüksége, hogy egyik végétől a másikig hatoljon. Földi viszonylatban ez borzalmasan nagy távolság, mert hiszen a fény másodpercenként légüres térben megközelítően 300.000 kilométernyire terjed, vagyis ennyi a sebessége. Pontosan 299.774 kilométer, másodpercenként, legfeljebb 10 kilométernyi hibával. A csillagász nem sokra menne, ha az égitestek egymástól való távolságát kilométerekkel mérné. A hozzánk legközelebb eső csillag, a Proxima Centauri például 40.000.000.000 kilométernyire van, viszont a legközelebbi galaktika, azaz a Tejút-rendszerből különálló rendszer távolsága 8.000.000.000.000.000 kilométer. Van olyan galaktika is, amelynek távolsága a 3-as számjeggyel és utána 21 zérussal fejezhető ki. Mi ehhez viszonyítva a Föld távolsága a Napunktól, amely középtérféle csupán 149.504.200 kilométer és a fénye 8.32 perc alatt ér a Földünkre? A csillagászatban másfajta mértékkel kell mérni. Az egyik módja ennek a távolságmeghatározásnak a trigonometriai mérés: az a szög, amely alatt a csillagról a Föld — Nap távolság látszik, a parallaxis. Ennek egy szögmásodperce 30.830.000.000.000 kilométeres, távolságnak, illetve 3.26 fényévnél felel meg. A másik módszer a fényévekben való mérés. Egy fényév 9.45 billió kilométer. A Hold középtérféle 384.400 kilométernyire van tőlünk; 405.000 kilométernyire, amidőn a legtávolabb, és 363.000 kilométernyire, amikor a legközelebb van a Földhöz. A naprendszer legfényesebbnek látszó bolygója, a Vénusz, a Naptól középtérféle 108.1 millió kilométernyire van. Akárcsak a Holdon, ezen a bolygón is alakváltozások, fázisok láthatók a távcsőben. Keringése során időnként a legközelebb kerül a bolygók közül a földhöz. Ilyenkor körülbelül 40 millió kilométernyire van tőlünk.

Mind ezek a távolságok törpék azokhoz viszonyítva, melyeket legújabbán sikerült megállapítani. 1948-ban az amerikai Mount Palomar obszervatóriumában elkészült a 200 inches tükrös teleszkóp, azaz optikai távcső (1 inch = 2.54 cm). Ezzel a műszerrel a galaktikák halmazait tudják megfigyelni. A legtávolabbi galaktika olyan messzire van a Földtől, hogy a fénye 2.000 millió esztendő alatt jutott el hozzánk. Két milliárd esztendő! Képzeldőtehetségünk ezt a távolságot már nem tudja kellőképpen érzékelni. A Föld történetében nincs támpontunk, amelyhez viszonyíthatnók.

A kozmosz titkait fürkésző tudományos világot 1960 nyarán nagy meglepetés érte. Ebben jelentős szerepe van a csillagászat új ágának, a rádió-csillagászatnak. Körülbelül húsz esztendővel ezelőtt *Jansky* amerikai mérnök olyan rádiósugárzást észlelt, amely nem földi forrásból, hanem a világegyetemből származott. Ennek kapcsán született meg a rádió-teleszkóp. Legegyszerűbb alakja a parabolás alakú szerkezet, megfelelő antennával. Ez az antenna felfogja a rádió-zörejeket és automatikus szerkezet megrögzíti a felfogott elektromagnetikus hullámokat. Az analógia az optikai s a rádiórendszer között kézenfekvő. Mindkettő a parabolikus reflektor felületet használja a hullámok vételére. Csakhogy az egyik az elektromagnetikus hullámok tartományának látható hullámhosszaival dolgozik és ezek kisebbek a milliméter ezredrészénél, a másik viszont a több-

méteres hullámhosszakkal. A sokat emlegetett Jodrell Bank angol rádió-teleszkópos állomásának forgatható s pontosan beállítható műszere 250 láb magas (1 láb = 30.48 cm).

1960 nyarán a Palomar-obszervatórium egy erős rádió-hullámokat sugárzó forrás után kutatott a világegyetemben, 200 inches optikai teleszkópjával. Ez akként történik, hogy a teleszkópot beállítják a világegyetem valamely pontjára s lefényképezik azt. Így sikerült a Bootes csillagképben két egymásba hatolt spirális ködöt felfedezni s az erős sugárzás forrását megállapítani. Cambridge egyetemének rádióteleszkópja segítségével már tíz évvel ezelőtt megállapították, hogy a világegyetem ama helyén gyenge rádió-hullámokat sugárzó forrás van. A történelmi nevezetességű 1960. évi felfedezés a strasbongi születésű Rudolf *Minkowski* dicsősége. Miért történelmi nevezetességű ez a felfedezés? Azért, mert az alapos spektrográfiai tanulmányozás alapján megállapították, hogy ez a csillagászati objektum — a két spirális köd — 5 vagy 6, de valószínűen inkább hat milliárd fényévnyi távolságra van a Földtől!

A spirális ködök, vagy másként ködfoltok, távolodnak egymástól és ugyanakkor növekedik a távolodás sebessége is. Ez az ún. *Hubble*-jelenség. A szaktudósok egyrésze ezt úgy fogja fel, hogy a világegyetem állandóan tágul. Akár úgyis mondhatnók, hogy nagyobbodik. Az elmúlt évtizedek egyik nagy asztrofizikusa, Sir Arthur *Eddington*, *The Expanding Univers* (A táguló világegyetem) címmel könyvet írt e kérdésről. A két szobanforgó ködfolt másodpercenként 145.000 kilométeres sebességgel távolodik egymástól.

A világegyetem állítólagos tágulásának, másszóval a mi Tejútunkon kívül levő csillagrendszerek (vagy másként: extragalaktikák, spirálködök) egymástól való rendszeres távolodásának elméleti lehetőségét *W. de Sitter* fedezte fel 1917-ben. A spirálködök sebességének megállapítására 1922-ben *V. M. Slipher*, a Lowell-obszervatóriumban, 1928-ban pedig *M. L. Humason* végzett alapvető vizsgálatokat, az ún. vörös-eltolódás alapján. A *Doppler*-effektus értelmében ugyanis annál jobban tolódnak el valamely spirálköd (extragalaktika, csillagrendszer) színképvonalai a spektrum vörös vége felé, minél inkább távolodik a megfigyelőtől. 1929-ben *E. H. Hubble* megalkotta a róla elnevezett törvényt: a spirálköd sebességének és távolságának aránya lineáris összefüggésben van.

Még 1922-ben történt, hogy *A. Friedmann* szovjet csillagász német nyelvű értekezésében (*Zeitschrift für Physik*, 10/1922/377) azt bizonyította, hogy az *Einstein*-féle világegyetem-modell időbelileg állandó rádiusa nem fogadható el: a világegyetem rádiusa időbelileg változik, vagyis a világegyetem tágul. *Friedmann* értekezését nem igen vették figyelembe. Viszont a belga csillagász, *Lemaitre* abbé, 1927-ben *Friedmann* eredményei alapján új elméletet adott közre. Felfogása szerint a világegyetem kezdetben az egyensúly állapotában volt és ez megfelelt az *Einstein*-modellnek. Csakhogy ez az egyensúly nem maradt stabil, ahogyan ez a *Friedmann*-féle egyenletekből levezethető, és így expanzió következett be, amely az extragalaktikák egymástól való távolodásában nyilvánkozik meg. Ez röviden annyit jelent, hogy a *Friedmann*—*Lemaitre*-univerzum nem szférikus-zárt világegyetem, hanem átmérője a *Hubble*-törvény szerint növekedik.

1945-ben még az a felfogás járta a csillagászatban, hogy a „világ-rádiusz”, azaz a világegyetem átmérője két milliárd fényévnyi távolság. Feltesszük, hogy a világegyetem más tájain is vannak 5—6 milliárd fényévnnyi távolságban spirális ködfoltok. Éppen ezért a világegyetem átmérője

legalább is 10—12 milliárd fényév távolságú. Ha Hubble törvénye minden esetben érvényes, akkor ez a rádius alkalmasint 16—18 milliárd fényév távolságú. Ez a törvény azt mondja, hogy a spirális ködfoltok egymástól való távolodása másodpercenként kb. 25 kilométer, egy millió fényévi távolság esetében. Ha megszorozzuk az 5 vagy 6 milliárdot huszonötöt, akkor megértjük, hogy miért szerepel nagyobb fényév számával a rádius mérete.

A csillagászok egyik része elfogadja, a másik pedig tagadja, hogy a Hubble-törvény vagy effektus, a spektrumban az ún. vörös-eltolódás, általános kozmikus jelenség. Lovell professzor például mellette kardoskodik (*Science Today*, New York, Criterion Books, 1961, p. 175—186). A nagynevű *Ambarcumjan* szovjet csillagász viszont tagadja a más magyarázatát keresi (*Die Sternassoziationen und die Entstehung der Sterne*, Berlin 1951, és: *Einführender Vortrag zum Symposium über die Entwicklung der Sterne*, Sowjetwissenschaft 1953. H. 2.).

N. P. Szuorov, ismert szovjet csillagász nemrég feltűnést keltő közleményt adott ki, a göttingeni tudományos akadémiában megjelent *Naturwissenschaften* 1962. évi 17-ik füzetében. Ő a Hubble-törvénnyel kapcsolatban azt vizsgálta meg, hogy mi a hatása a nehézségi térnek a fénykvantumokra. Ha valamely testet a Földre ejtünk vagy hajtunk, akkor az bizonyos gyorsulással mozog lefelé. Ezt a testre ható lefelé irányító erőt nehézségi erőnek, gravitációs erőnek nevezzük, másként a test súlyának. Azt a Földünket körülvevő térséget, ahol még érvényesül a nehézségi erő, nehézségi térnek, gravitációs térnek hívjuk. A fény pedig a Planck-féle kvantumelmélet szerint nem folytonosan sugározódik, hanem elemi kis részecskéiben, kvantumokban, vagyis fotonokban.

Az ún. Mössbauer-effektus segítségével meg lehet manapság már mérni a rendkívül kicsiny energia-különbségeket, tehát fénykülönbségeket is, valamint az igen-igen kicsiny időbeli különbségeket. Pound és Robka ennek az effektusnak a segítségével megmérték a fénykvantumok sebességét a Föld nehézségi terében és azt állapították meg, hogy az elvileg összhangban van az Einstein-féle általános relativitási elmélet következményeivel.

Szuorov a galaktikák nehézségi terének az általuk kibocsátott fénykvantumokra gyakorolt hatását számította ki. E számítások szerint a vörös-eltolódást csakis a gravitáció hatására lehet visszavezetni. Az ő megállapítása értelmében a világegyetem nem tágul. Ha helyt áll a felfogása, akkor kiküszöbölődik sok ellenmondás, amely a világegyetem korának kérdésében jelenleg fennforog.

Hitünk erőssége

Iszonyú számok, iszonyú rend, iszonyú méretek, iszonyú távolságok! Megsejtésük is roppant dicséret az emberi értelem és képzelet és tudás számára. De „így”, vagy „úgy” felelni rájuk és eligazodni közöttük és rajtuk szédületes nagyságukban és keringésükben: ehhez is hit kell és szerénység. Mert az értelmünk fényébe egészükben és mindenestül még bele nem férnek. Egyikünk „így” látja őket, a másikunk „amúgy”. Egyikünk így válaszol, a másikunk amúgy. E válaszokhoz is hit kell. Lehet, hogy ez másfajta hit, de mégis hit. Aki ezzel telik be és ezzel érzi magát boldognak, lezártnak; véglegesnek: ő is a mi testvérünk, emberségben és szeretetben. Nekünk talán könnyebb, mert mi hisszük, hogy van folytatás.

„Tagadhatatlan, hogy mindeddig nem áll rendelkezésünkre Isten létezésére vagy nem-létezésére olyan bizonyíték, amely ki tudná állni a

legszigorúbb tudományos kritikát is. Sőt, még azzal is számolnunk kell, hogy erre vonatkozó szigorúan tudományos bizonyítékot sosem fognak szolgáltatni... Minthogy pedig sem Isten létét, sem pedig nem-létét nem tudjuk tudományosan bizonyítani, nem tehetünk mást, mint, hogy levonjuk meglévő tudásunk logikus következményeit” — írja George David, az ismertnevű fizikus *The Evidence of God in an Expanding Universe*, (Isten létének bizonyítéka a táguló világmindenségben) című tanulmánygyűjteményben, amely negyven amerikai matematikus, fizikus, vegyész, csillagász, technikus, biológus és szervezetkutató tanulmányait tartalmazza. Ez a könyv minden egyébnek mondható inkább, mint valamilyen teológiai gondolatvezetésnek. Egymástól eltérő vallási meggyőződésű tudósok kutatásainak a gyűjteménye, akik a világegyetem mechanikáját és anyagi szerkezetét kísérlik meg Isten létének bizonyítására felhasználni. Claude Hathaway, az „elektromos agy atyja” a következő eredményre jut. „A bennünket körülvevő világ nem egyéb, mint célszerű, vagyis rendezett, egymástól független, egymással azonban kölcsönös vonatkozásban álló adottságok hatalmas együttese... A célszerűség és a rend pedig két okra mehet vissza: véletlenre vagy szándékosságra. Minél összetettebb a rend, annál valószínűtlenebb, hogy véletlen folytán álljon elő. A modern fizika arra tanít engem, hogy a természet képtelen önmagát rendezni... Minthogy a világmindenségben mérhetetlen „tömegű” rend nyilvánul meg, megítélésem szerint szükségszerűen létezik egy nagy Első Ok, amely nincs alávetve az energiaátalakulás II. törvényének, amely éppen ezért természetfeletti.”

Frank Allen kanadai élettan-fizikus fejtegeti, hogy az életnek a Földön való megmaradása túlsok feltételtől függ ahhoz, hogy egyedül a véletlen megmagyarázhatná. „A Föld mozgási pályája és sark tengelyének a keringési síkhoz képest való elhajlása (23 fok) adja az évszakok szabályos váltakozását, megkettőzi a földfelület lakható részét és változatosabb növényzetet tesz lehetővé, mint amilyen egy stacionárius (függőleges tengelyű) földgömbön létesülhetne. Az életfenntartó gázok légköre (kb. 800 km) elég magas és sűrű ahhoz, hogy a Földet megvédje a 20 millió meteor halálos bombazáporától, amely naponta a légtakarójába lép. Ez tartja egyúttal a hőmérsékletet is az életbiztosító határok közt és viszi az életfontosságú vízpárát az óceánok felől messze be a szárazföldekre, ahol aztán öntözi a talajt, amely nélkül az lakatlan pusztaság lenne. Ha a Föld olyan kicsi lenne, mint a Hold, akkor nem rendelkeznek olyan nagy vonzóerővel, hogy meg tudná tartani a légkört és víztakarót, ugyanakkor a szélsőséges hőmérsékletváltozás minden életet lehetetlenné tenné. Ha azonban Földünk átmérője kétszer akkora lenne, akkor a légkör kiterjedése csökkenne veszélyesen és a felerősödött nyomás komolyan fenyegetné az életet... Ha a Föld megegyezően olyan távolságra volna a Naptól, akkor a jelenlegi sugárzási hőnek csak egynegyedét kapná és minden életnek meg kellene fagyania. Ha pedig a Naptól való távolsága csak feleannyi volna, akkor bolygónk négyeszeres hőmennyiségben részecskélné és minden élet elszáradna.” Egy állattantudós az állatfajta millióinak és a mintegy 200.000 növényfajta sokaságában „bizonyos félreismerhetetlen emberbarátságai rendet” ismer fel. *Einstein* egy alkalommal arról a „határtalanul kiváló Ertelemről” beszélt, amely a felfoghatatlan világegyetemben kinyilatkoztatja magát.

Persze, a mi korunkban sem látja ezt minden vallásos ember sem így. Vannak primitív hangok is, bőségesen. Például óriási dolog, az emberi szellem csodálatos bravúrja és eredménye, az úrkutatás. És vannak, akik

azt mondják: miért költik erre azt a mérhetetlenül sok pénzt? Miért nem lakásokra stb. költik? De hiszen azokra is költik. És a mi meggyőződésünk szerint nem itt kell spórolni. Hanem mindent meg lehetne és meg kellene spórolni a hadikiadások terén. És itt spórolhatnánk csak igazán az emberiség javára. Az emberi szellem örül a röptének. A hasznossági motívumot nem tekinthetjük egyedülvalónak. De meg ez is bőségesen megvan. Mert amit a hír-közlés, az időjárás-jelzés, az egészség, a tudományok fejlesztésében és fejlődésében, technikában így elérünk, annak a mindennapi élet gazdagítására is számos és mindig több lecsapódásai vannak. Amikről az átlagember elméletileg nem is tud, csak egyszerűen éli és élvezi azokat.

*

A szűkösségnek nincs igaza és az elzárkózás, az egyoldalúság sehol sem célravezető. Nem olyan, amibe az emberi szellem meg tudna nyugodni, amibe bele tudna zárkózni.

Neki tágasság kell. Nagy horizontok. Gazdagság. A szellem világossága. Akár tisztán csak az értelem és a tudás fényénél visszük ennek a fáklyáját, akár úgy, ahogyan mi cselekszük: az igazi értelem és tudás fényét mindenben igenelve, ahhoz még a hit világosságát is hozzáadjuk magunkban, a magunk számára legalább. Együtt kell mennünk, testvérek vagyunk, emberek. És meg kell fognunk egymás kezét. Igaz, hogy az, akinek a hite vagy meggyőződése szilárdabb, az erősebb is, mindkét részről. De éppen ezért tudják még erősebben fogni egymás kezét, mert mindketten az öntudat fényénél önmagukat megtalált emberek. Erős emberek. Minden igazi emberi érték igenlői. Sokoldalú emberek, akik tudják, hogy egymásért is vannak. És éppen ezért még gazdagabbak, mert egymásért is vannak, egy elmélyültebb és fejlettebb emberség beteljesülése felé haladó törvény szerint is, meg a hitünkkel hordozott krisztusi szeretet isteni törvénye szerint is. „Szeresd Uradat, Istenedet, teljes szívvedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez a legfőbb: az első parancsolat” — hisszük mi az Úr Jézus szavait. De ugyanígy hisszük a szavak folytatását is: „A második hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. E két parancson függ az egész törvény és a próféták” (Mt. 22, 37—40). És azt is hisszük, amit magáról mondott: „Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen” (Ján. 10, 10).

A KERESZT ELŐTT

*Nyugalom, csönd vár — fényes templomod,
fenséges Uram, hol imádlak én.
A kereszt megtört tested tartja ott,
a szentély falán; átölel a fény
meg pár szál virág; s mindez oly kevés
az áldozathoz, hitem bár lobog —
Verték testedet, kín és szenvedés
volt a részed: a szöges osztorok. —*

*Gyötrelem fája, hitem oszlopa,
úgy tartasz engem, mint bezárt eget
— templomok boltját szentélyek felett
a nyugodt, márvány oszlopok sora;
s harang a szívem, neked szól, Neked
harangoz piros, halk dicséretet...*

Fazekas Lajos